

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בדיקת תפילין כשלוקח ממי שאינו מומחה

(צ"ז א') אמר רב חסדא אמר רב: (סוחר) הלוקח תפילין (הרבה זוגות יחד לחזור ולמוכרם, ולקחם) ממי שאינו מומחה, בודק שתיים של יד ואחת של ראש. או שתיים של ראש ואחת של יד (וכיון שהוחזק בשלוש, הוה מומחה, ולוקח השאר בלא בדיקה).

(ומקשה) מה נפשך! אי מחד גברא קא זבין, לבדוק או שלוש של יד, או שלוש של ראש! אי מתרי תלתא גברי זבין, כל חד וחד ליבעי בדיקה! (ומתרץ) לעולם מחד גברא זבין, ובעינן דמיתמחי בשל יד ובשל ראש¹.

(ומקשה) והתני רב כהנא: בתפילין, בודק שתיים; (אחת) של יד, ושל ראש (אחת)!

(ומתרץ) הא מני, רבי היא דאמר בתרי זימני הוי חזקה.

(ומקשה) אי רבי, אימא סיפא: וכן בצבת (חבילה ובה הרבה זוגות) השני, וכן בצבת השלישי. ואי רבי, שלישי מי אית ליה?!

(ומתרץ) מודה רבי בצבתים, דמתרי תלתא גברי זבין (ובודק אפילו רביעי ואפילו חמישי, שכן הדרך לקנותם מאנשים שונים).

שיטות הראשונים

בכמה פעמים מוחזק: פסק הרמב"ם כרשב"ג, דבתלת זמני הוי חזקה, וכתב "הלוקח תפילין ממי שאינו ממחה - צריך לבדוק. לקח ממנו מאה קציצות (בכריכה אחת, או צבת אחד) - בודק מהן שלש קציצות, או שתיים של ראש ואחת של יד או שתיים של יד ואחת של ראש: אם מצאם פשרים - החזק זה האיש, והרי כלן פשרין, ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחן צבתים צבתים - כלן צריכות בדיקה, שחזקת הצבתים מאנשים הרבה לקוחין."²

המוצא תפילין בעת סכנה

(צ"ה ב') (המשך משנה): ובסכנה (שאינו יכול להמתין שם), מכסן והולך לו. רבי שמעון אומר: נותן לחבירו, וחבירו לחבירו (דכל חד וחד לא ממטי להו ארבע אמות), עד שמגיע לחצר החיצונה (של עיר, שהוא מקום המשתמר ראשון).

(צ"ז ב') ומסיק דמתניתין בסכנת גויים (שגזרו גזירה שלא יניחו תפילין, ואם ימצאו בידו או ישמע למלכות ייהרג. ובכי האי גוונא לכולי עלמא מכסן והולך לו).

וחסורי מיחסרא והכי קתני (בדעת תנא קמא): במה דברים אמורים (שמכסן והולך לו)? בסכנת גויים. אבל בסכנת ליסטים (דליכא אלא חשש בזיון תפילין) מוליכין פחות פחות מד' אמות (ולא לחבירו, דאוושא מילתא. ורבי שמעון אינו מתייחס לסכנת גויים, אלא לסכנת ליסטים).

¹ ומכל מקום אין צריך לבדוק שלוש של יד ושלוש של ראש, ומספיק שלוש מכולם יחד.

² מקורות - רמב"ם (הל' תפילין ב,י).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

במאי קמיפלגיי? מר (תנא קמא) סבר פחות מארבע אמות עדיף; דאי אמרת נותנן לחבירו וחבירו לחבירו אוושא מילתא דשבת. ומר (רבי שמעון) סבר נותנן לחבירו עדיף; דאי אמרת מוליכן פחות מארבע אמות, זימנין דלאו אדעתיה ואתי לאתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים.

שיטות הראשונים

המוצא תפילין בעת סכנת לסטים: פסקו כל הראשונים כתנא קמא, שמוליכן כולן כאחת, פחות פחות מד' אמות³. ואילו הרמב"ם כתב, "היה מתירא להחשיך עליהן מפני הלסטים - נוטל את פלן כאחת ומוליכן פחות פחות מארבע אמות, או נותנן לחברו בתוך ארבע אמות, וחברו לחברו, עד שמגיע לחצר החיצונה"⁴ וכן פסק השו"ע⁵.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שא)

מב. המוצא תפילין בשבת בבזיון, במקום שאין משתמרין... ואם ירא להחשיך מפני לסטים, מוליכם פחות פחות מד' אמות, או נותנם לחברו, וחברו לחברו, עד שמגיע לחצר החיצונה.

העברת ולד וחבית ברשות הרבים

(צ"ה ב') (המשך משנה): וכן בנו (שילדתו אמו בשדה בשבת), נותנו לחבירו, וחבירו לחבירו, אפילו מאה.

רבי יהודה אומר: נותן אדם חבית לחבירו, וחבירו לחבירו, אפילו חוץ לתחום (אפילו שהוא דבר רשות, ולא צורך כלידת בנו).

אמרו לו: לא תהלך זו יותר מרגלי בעליה (מתחום שביתת הבעלים).

(צ"ז ב') ושקיל וטרי, ומסיק רב אשי, בחבית של הפקר עסקינן (ומים דהפקר). ומאן אמרו לו? רבי יוחנן בן נורי היא, דאמר (לעיל מ"ה א') חפצי הפקר קונין שביתה. ומאי לא תהלך זו יותר מרגלי הבעלים? לא יהלכו אלו יותר מכלים שיש להם בעלים.

³ ובגדרי הילוך פחות פחות מד' אמות, ראה מש"כ ב"נתיבי הלכה" על מסכת שבת, ריש פרק מי שהחשיך, ושם הבאתי דברי המשנ"ב (רסו ס"ק יח) שיעמוד לפוש בינתיים הגע אחד, ויש מחמירין לישוב, עיי"ש.

⁴ המאירי הבין שהרמב"ם חלוק על שאר הראשונים, וזה לשונו: "ומכל מקום לענין פסק, הלכה כשניהם ואיזו שירצה יעשה, כך פסקוה גדולי המחברים (=הרמב"ם). אלא שיש חולקים לפסוק כתנא קמא." והדברים תואמים למה שכתב הרמב"ם בפיה"מ: ודע, שמתוך לאדם להעביר חפץ פחות פחות מארבע אמות, או נותנו לחברו וחברו לחברו כמו שאמר רבי שמעון. והלכה כרבי שמעון (ועיי"ש תוספות יום טוב שכתב, ותימה על הרמב"ם דמזכי שטרי לבי תרי). אמנם ראה להלן, בביאור הגר"א את הדברים.

⁵ או"ח שא"מב. השו"ע העתיק דברי הרמב"ם, וביאר הגר"א (שא, ס"ק ק) שפסק המחבר כדברי תנא קמא. וסובר שמחלוקת רבי יהודה וחכמים בהמשך המשנה היא לענין דבר הרשות, לתת לחבירו. ואינו קשור לפלוגתת רבי שמעון ות"ק גבי תפילין. ורבי שמעון סובר דלדבר הרשות אסור אף על ידי נתינה לחבירו (דלא כרבי יהודה וחכמים), ורק בתפילין התירו. ות"ק סובר שאף לדבר הרשות התירו, ורק אסור להוליך פחות מד' אמות. ובתפילין לא גזרו הולכת פחות מד' אמות. נמצא, דלת"ק מותר בתפילין לתת לחבירו (דלא גרע מדבר הרשות), ואף להוליך פחות מד' אמות. מקורות - רי"ף (לא ב בדפיו). רמב"ן (מלחמות). רא"ש (סי' א). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב יב, ח"ז). ריטב"א (צ"ז א', ד"ה כאן). ריא"ז (הל' א, סעי' ג). האגודה (צ"ה א, אות צז). רמב"ם (הל' שבת יט, כד).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

העברת ולד וחבית ע"י מסירה לחבר: דעת רוב הראשונים, שהלכה כרבי יהודה. והריטב"א כתב שלעניין הולכת חוץ לתחום, ולעניין יום טוב, קי"ל כרבי יהודה המיקל. אבל לעניין שבת, קיימא לן כתנא קמא, ולא התירו לטלטל אפילו בתפילין, משום דאוושא מילתא דשבת, וכל שכן בבנו ובחבית. והרי"ף הביא המשנה כצורתה. וביארו הראשונים שסובר שאין הלכה כרבי יהודה. וכן כתב הרמב"ן בשם הראב"ד⁶. והשו"ע⁷ סתם להתיר, כרוב הראשונים, וכתב שיש מי שאוסר. והרמ"א הפנה למקום אחר בו השו"ע סתם להקל⁸.

העברת חפץ בשבת: כתב הריטב"א דלא התירו חכמים כן, אלא על ידי הדחק. וכן דעת הראב"ד. והרמב"ם כתב, "לפיקוף מתר לאדם לעקר חפץ מרשות הרבים ולתנו לחברו שעמו בתוך ארבע אמות, וכן חברו לחברו האחר שבצדו, אפלו הן מאה. ואף על פי שהחפץ הולך כמה מילין בשבת - מתר, מפני שכל אחד מהם לא טלטל אלא בתוך ארבע אמות שלו"⁹.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שא)

מב. המוצא תפילין בשבת בבגדיו... ואם ירא להחשיף מפני לסטים, מוליקם פחות מד' אמות, או נותנם לחברו, וחברו לחברו, עד שמגיע לחצר החיצונה.

(או"ח, הלכות שבת, סימן שמט)

ג. מתר לו לאדם לעקר חפץ מרשות הרבים ולתנו לחברו שאצלו בתוך ארבע אמותיו וחברו לחברו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, ובלבד שלא יוציאנו חוץ מתחום שלו; ויש מי שאוסר (ועין לעיל סי' ש"א סעיף מ"ב).

ה. אסור להוליך חפץ פחות פחות מארבע אמות ואפלו בין השמשות ואפלו בכרמלית.

⁶ הר"ה כתב שנראה מדברי הרי"ף שאין הלכה כרבי יהודה, וחלק עליו, דכיון דלא קי"ל כרבי יוחנן בן נורי (הסובר חפצי הפקר קונים שביתה) לחומרא אלא לקולא, ממילא שמעת דהלכה כרבי יהודה. והרמב"ן (במלחמות) כתב בשם הראב"ד דודאי אין הלכה כרבי יהודה, ולא משום טעמא דאמרו לו דחיישינן לתחומין, אלא מפלוגתא דת"ק, דהוא סתם מתניתין, דאפילו לדבר מצוה כגון הצלת תפילין וסכנת לסטים לא שרי נותנן לחבירו, וחבירו לחבירו, משום דאוושא מילתא דשבת. וזה דבר ברור הוא דרבי יהודה מוסיף הוא להתיר נתינה לחבירו וחבירו לחבירו בדבר הרשות, כגון זו ואפילו חוץ לתחום, ואין הלכה כרבי שמעון (במחלוקתו לגבי העברת תפילין לחברו, וחברו לחברו) ואין צריך לומר שאין הלכה כרבי יהודה.

⁷ או"ח שמט, ג. וכתב השו"ע: ובלבד שלא יוציאנו חוץ מתחום שלו. וביאר הגר"א (ס"ק ו) שהוא כרבנן (במשנה, אמרו לו לא תהלך זו יותר מרגלי בעליה). דאף רבי יהודה לא פליג אלא בחפצי הפקר (אבל בחפצים שיש להם בעלים, לא פליג רבי יהודה). והיש מי שאוסר הוא הרמב"ן שביאר בדעת הרי"ף שפוסק כת"ק דרבי שמעון, דאפילו בתפילין אוסר הושטת חברו לחברו, לא כל שכן בדברי הרשות. מקורות - רמב"ם (הל' שבת, יב, יז). ראב"ד (הו"ד ברמב"ן במלחמות ובריטב"א). אור זרוע (הל' עירובין, סי' קצט). ר' ישמעאל בן חכמון (ד"ה אמרו לו). רשב"א (עבוה"ק, ג, ב). רא"ש (סי' ב). מאירי (צ"ה א', ד"ה והמשנה הראשונה).

⁸ דהיינו לשו"ע או"ח שאמב, שם סתם המחבר להקל כדעה ראשונה. וכתב המשנ"ב (שמט, ג, ס"ק יב) דמכל מקום לדבר הרשות טוב לחוש לדעת האוסרים.

⁹ הראב"ד השיגו, "כל זה לא התירו אלא במקום הדחק". ונראה שהבין שלרמב"ם מותר לדבר הרשות אף שלא בשעת הדחק. מקורות - ריטב"א (צ"ז ב', ד"ה בנו). רמב"ם וראב"ד (הל' שבת, יב, יז).